The Field Evaluation in the City of Alytus

In 2020, a field evaluation and survey were conducted in sections of Kalnų, Ryto, and Šlaito Streets in Alytus (South Lithuania) (Fig. 1). The test pits in Kalnų Street revealed a 0.4–2.2 m thick, 16th–21st-century cultural layer, but only fragments of a surviving late 15th–17th-century archaeological layer were found in test pits 3, 4, and 11. The fragment discovered in test pit 11 is suspected of being a storage pit for a late 15th – first half of the 16th-century potter's workshop (Figs. 2, 3). A storage pit from the same period was also found in test pit 31, which was excavated on the NE side of the plot at Kalnų St. 26 (Fig. 4). The archaeological layer in the utility trenches on Ryto and Šlaito Streets had been destroyed. Only small fragments had survived in test pits 16 and 17 on Ryto Street and test pit 29, which was excavated at the N end of Šlaito Street.

ANYKŠČIAI

Gintautas Zabiela

Varpas Anykščių bažnyčios šventoriuje

2020 m., talkininkaujant anykštėnams, Anykščių Šv. Apaštalo Evangelisto Mato bažnyčios šventoriaus R pakraštyje atlikti nedidelės apimties detalieji tyrimai, siekiant atkasti 2020 m. aptiktą bronzinį varpą. Iki tol bažnyčios šventorius kasinėtas 2010 (R. Jarockis) ir 2017 m. (B. Lisauskaitė), giliau nei 1 m rasti žmonių kapai (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 270–271).

Dabartinė Anykščių bažnyčia yra jau 5 pastatas šioje vietoje. Pirmoji medinė bažnyčia pastatyta XV a. viduryje (tikslesnės datos nėra), po 1566 m. gaisro atstatyta antroji medinė, po 1656 m. sugriovimo per karą atstatyta trečioji medinė, 1757–1768 m. pastatyta mūrinė barokinė, 1899–1909 m. – dabartinė antroji mūrinė neogotikinė. Iki 1915 m. bažnyčioje buvo 2 varpai, į ją perkelti iš senosios bažnyčios mūrinės 4 aukštų klasicistinės varpinės, pastatytos 1832 m. šalia bažnyčios. Apie juos daugiau duomenų neaptikta. 1915 m. vasarą prie Anykščių priartėjus I Pasaulinio karo frontui, bažnyčios bokštai tapo svarbiu kariniu taikiniu, nes naudoti kaip stebėjimo punktai, pagal juos būdavo

1 pav. Atkastas varpas perkasoje 1, 80 cm gylyje, in situ *iš V. G. Zabielos nuotr.*

Fig. 1. The unearthed bell in situ *at a depth of 80 cm in trench 1, as seen from the W.*

koreguojama artilerijos ugnis. 1915 m. liepos 28 d. rytą Anykščius neseniai okupavę vokiečiai susprogdino abu bažnyčios bokštus. Vienas varpas sudužo, kitas liko sveikas, tik įtrūko. 2020 m. ir buvo aptikta pagrindinė sudužusio varpo dalis – liemuo. Jis, matyt, dėl savo svorio, net nepatrauktas iš savo pirminės kritimo vietos, užkastas ten, kur nukrito.

30 cm į V nuo šventoriaus R mūrinės tvoros ištirta 2,5x2 m dydžio (5 m^2) perkasa 1, orientuota ŠV–PR kryptimi. Varpas visiškai atkastas 80–90 cm gylyje (H_{abs} 77,74 m). Jis buvo apipiltas rudu žvyru su plytų duženomis. Jokia jo įkasimo duobė neišsiskyrė. Varpas gulėjo nudužusiu užkabinimu į ŠV ir žemyn, R pusėje buvo išilgai skilęs (1 pav.). Išlikęs varpo aukštis 59 cm, skersmuo išlikusiame viršuje 68 cm, apačioje – 82 cm, sienelės 2,5 cm storio. Išlikęs varpas sveria apie 150 kg.

Išorinėje pusėje ant varpo yra lietas užrašas, net 9 eilutės. Sudužus varpui išlikęs ne visas. Matomas užrašas - 1 eilutė (skaičiuojant nuo viršaus): HONOREM S MAT...NIS ECC..; 2 eilutė: COMPARATA HEC CAMPANA; 3 eilutė: GRATIÂ; 4 eilutė: PERILLṼRNDISSIMI DṄI IOANNIS ŁOPACINSKI CANO...; 5 eilutė: CAṪH VILNĒN PAROCHI ONIXTĒN SUBSIDIANTE; 6 eilutė: BENEFICENCIÂ; 7 eilutė: PAROCHIANORUM ERIGENTE; 8 eilutė: CURÂ; 9 eilutė: RNDI DṄI IOSEPHI ŁABANOWSKI VICARII ONIXTENSIS STIMULANTE (Šv. Mato... bažnyčios globėjo garbei įgytas šis varpas remiant šviesiojo didžiai gerbiamo pono Jono Lopacinskio, Vilniaus katedros kanauninko, Anykščių klebono malonei, veikiant parapijiečių labdarai. Skatinant gerbiamo pono Juozo Labanausko, Anykščių vikaro rūpesčiu – L. Klimkos vertimas). Kitoje varpo pusėje yra atskira eilutė: IN OMNEM TERRAM EXIVIT SONVS EORUM PSAL ʌ8* (Aidi žinia per visą žemę (18 psalmės 5 eilutė)) (2 pav.).

2 pav. Iškeltas varpas. G. Zabielos nuotr.
Fig. 2. The bell after its removal.

Varpą apie 1745–1752 m. nuliejo meistras Tomas Apanavičius Vilniuje (Klimka L., Laiškas iš praeities: prabyla atkastas Anykščių varpas, *Aukštaitiškas formatas*, 2020, nr. 4(85), p. 24–26).

Tiriant varpo suradimo vietą iki įžemio, 1,4–1,85 m gylyje didžiojoje perkasos dalyje atkastas tamsiai pilko smėlio sluoksnis su gausia žiesta keramika, gyvulių kaulais, paskirais kitokiais radiniais. Sluoksnis 2–22 cm storio, storėjo R pusėn. Sluoksnyje surinktos 564 keramikos šukės (bendras svoris 7,5 kg), 27 koklių fragmentai (svoris 368 g), 15 stiklo duženų (svoris 109 g), 395 kaulai (svoris 4 kg). Keramika žiesta, daugiausia vadinamojo kaimiško tipo, pilkos–rudos, su akmenukų priemaišomis masės, neornamentuota. Tokios šukės sudaro 58,5 % visos keramikos. Tarp šių šukių pasitaikė 11 šukių su bangelių ornamentu (3 %), ko XVIII a. keramikoje iki šiol, regis, nefiksuota (3 pav.). 2 šukės buvo su linijų ornamentu. Glazūruotų geresnės rudos masės be priemaišų šukių buvo 12 %, glazūra rusva–žalsva, glazūruoti daugiausia ąsočiai. Tarp koklių vyrauja smulkūs vazoninių koklių fragmentai, tarp stiklo šukių - buteliai ir langų stiklas. Rasta ir paskirų geležinių statybinių dirbinių: keturkampės vinys, kabės, geležinės juostos, lanko fragmentas.

3 pav. Bangele puoštos šukės iš šiukšlyno sluoksnio. G. Zabielos nuotr.

Fig. 3. Wavy line decorated potsherds from the rubbish tip layer.

kampis vyris su lankstu, 4 kaltinės keturkampiu koteliu sulenktos vinys, 4 plokščios skardelės – apkalai, 2 neidentifikuoti strypeliai. Sluoksnyje rastas ir akmeninio trintuvo (?) fragmentas su viena nutrinta briauna bei lenkto molinio dirbinio (bažnyčios dekoro?) fragmentas. Kaulinėje medžiagoje vyrauja kiaulių kaulai (48,9 %), mažiau rasta galvijų (31,1 %) ir smulkiųjų raguočių (18 %) (G. Piličiauskienės tyrimai). Žmonių kapų neaptikta, tarp kaulų identifikuoti 8 paskiri žmonių kaulai, daugiausia smulkūs.

Pilko grunto sluoksnis yra miesto šiukšlynas, pagal keramiką ir kitus radinius datuojamas XVIII a. paskutiniu ketvirčiu. Šiukšlyne nerasta monetų, net infliacinių Jono Kazimiero šilingų, cirkuliavusių kone iki XVIII a. vidurio. Gauta radiokarboninė data irgi rodo laikotarpį nuo 1724 iki 1813 m. (182±29 BP) (FTMC–AF29–25). Atlikus šiukšlyno grunto archeobotaninius tyrimus (D. Kisielienės tyrimai), aptikta sėjamojo rugio, paprastojo miežio grūdų bei būdingų piktžolių – trumpamakštės rūgties, karklavijo, bastutinių šeimos augalų – sėklų, gausiau – paprastųjų aviečių, baltųjų balandų vaisių.

Po šiukšlyno sluoksniu dar buvo iki 20 cm storio pilko smėlio sluoksnis, žymėjęs buvusį žemės paviršių, po juo 1,6–2,2 m gylyje pasiektas įžemis – geltonas smėlis. Jis gana ryškiai žemėja į ŠR, kur už dabartinės bažnyčios šventoriaus tvoros prasideda į Šventosios upės pusę nueinanti griova, anksčiau naudota kaip kelias į upės brastą.

2020 m. tyrimų Anykščių bažnyčios šventoriuje metu ne tik atkastas čia daugiau nei 100 metų gulėjęs senosios Anykščių bažnyčios varpas, bet ir surinkta papildomų duomenų apie XVIII a. anykštėnų materialinę kultūrą. Tyrimų metu surinkti radiniai perduoti AM, pagrindinis radinys – varpas – paliktas Anykščių bažnyčioje.

The Bell in the Churchyard of the Anykščiai Church

In the autumn of 2020, a buried bronze bell was discovered by chance during the digging of a pit for erecting a monument base in the churchyard of the Anykščiai church (East Lithuania). It found its way there after the Germans blew up the church tower on 28 July 1915. A 5 m^2 area was excavated at the bell discovery site in order to exhume and remove the discovered bell. It has lost its crown, shoulder, and upper waist and has a 82 cm diameter mouth (Figs. 1, 2). The bell, which bears an inscription attesting that it belongs to the Anykščiai church, was cast circa 1745–1752 by bell caster Tomas Apanavičius in Vilnius.

A last quarter of the 18th-century, 2–22 cm thick layer of dark grey soil containing very large quantities of thrown pottery (564 sherds weighing 7.5 kg) and animal bones (395 items weighing 4 kg) was discovered at a depth of 1.4–1.85 m at the investigated location. A rubbish tip layer existed beyond the boundaries of the churchyard at that time, which is shown by

the osteological and archaeobotanical investigations. Sherds of rustic grey-brown unglazed pottery dominate among the ceramics, pig bones (48.9%) among the bones, and ordinary raspberry fruit among the plant remains. Among the more interesting finds, the sherds of contemporaneous pottery decorated with a wavy design should be mentioned (Fig. 3).

BIRŠTONAS

Vytautas Vingis, Matas Valauskas

Archeologiniai tyrimai Birštone

2020 m. Birštono miesto istorinės dalies (UK 4072) teritorijoje ir šalia jos planuota įrengti požeminius buitinių atliekų konteinerius bei aikšteles prie jų. Konteinerių ar jų dangų įrengimo vietose S. Dariaus ir S. Girėno g. 4, Birutės g. 19B bei B. Sruogos g. 4A vykdyti detalieji archeologiniai tyrimai ir žvalgymai.

Artimoje aplinkoje keletą kartų atlikti archeologiniai tyrimai: 2018 m. N. Brazdeikis Tulpių g. 4, B. Sruogos g. 6 ir S. Dariaus ir S. Girėno g. 23B ištyrė 3 šurfus, iš viso 3 m^2. Tulpių g. 4 sklype fiksuotas 70–80 cm storio sluoksnis, pagal jame rastus žiestos buitinės keramikos šukių fragmentus datuojamas XVII–XIX a. (*ATL 2018 metais*, 2019, p. 633). 2018 m. D. Petrulis Tulpių g. 4 ištyrė vieną 20 m^2 ploto perkasą. Jos ŠV dalyje aptiktas 48 cm storio XVII–XIX a. pažeistas kultūrinis sluoksnis su radiniais. 2020 m. V. Vingis vykdė archeologinius tyrimus S. Dariaus ir S. Girėno g. 4, Birutės g. 19B bei B. Sruogos g. 4A, jų metu ištyrė 3 šurfus, iš viso 6 m^2 dydžio plotą. ***Šurfe 1*** (S. Dariaus ir S. Girėno g. 4) iki 1,15 m gylio fiksuoti XIX–XX a. kultūriniai sluoksniai su to paties laikotarpio radiniais. ***Šurfe 2*** (Birutės g. 19B) fiksuotas vietomis suardytas 20–25 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame aptikta XVII–XIX a. radinių. ***Šurfe 3*** (B. Sruogos g. 4A) 65 cm gylyje surastas 80x40 cm dydžio, apie 70 cm storio plotelis, kuris, manoma, yra apardytas XVIII–XIX a. archeologinis sluoksnis.

2020 m. tyrimų metu ištirtos dvi perkasos: Birutės g. 19B ištirta 9 m ilgio, apie 1,7–2,6 m pločio perkasa (iš viso 22 m^2), S. Dariaus ir S. Girėno g. 4 ištirta netaisyklingos formos 10–12 m ilgio, 2,3–4,5 m (iš viso 44 m^2) pločio perkasa. Bendrai detaliųjų tyrimų metu ištirtas 66 m^2 plotas. Žvalgymų metu B. Sruogos g. 4A iki 3 m gylio ištirta apie 9 m ilgio, 3–3,5 m pločio iškasa (apie 30 m^2), taip pat sklype iki 0,4 m gylio žvalgytas 15 m^2 plotas. Birutės g. 19B iki 40 cm gylio žvalgytas 23 m^2 plotas. S. Dariaus ir S. Girėno g. 4 iki 40 cm gylio žvalgytas 26 m^2 plotas.

Perkasoje 1 (Birutės g. 19B) po 35–80 cm storio XIX–XXI a. datuojamais sluoksniais rastas 15–40 cm storio XVII–XIX a. datuojamas archeologinis sluoksnis su to paties laikotarpio buitinės keramikos šukėmis. Geltonas smėlis – įžemis perkasoje pasiektas 60–100 cm gylyje. Įžemio horizonte aptiktas įgilintas objektas 3, datuojamas XVII–XIX a.

Perkasoje 2 (1 pav.) (S. Dariaus ir S. Girėno g. 4) po 70–80 cm storio permaišytais XX a. sluoksniais rastas 10–30 cm storio XVII–XIX a. datuojamas archeologinis sluoksnis su to paties laikotarpio buitinės keramikos šukėmis. Įžemis perkasoje pasiektas 1,1 m gylyje. Perkasoje rasti įgilinti objektai 1, 4, 8, 12 pagal aptiktus radinius datuojami XVII–XVIII a. Iš visų rastų įgilintų objektų išskirtinis 8 – pusapvalės formos objektas, kurio ilgis buvo apie 2,2 m, plotis – 1,7 m. Ištyrus jo pjūvį nustatyta, kad objektas buvo užapvalintu dugnu, iki 2,8 m gylio, užpildytas juoda žeme. Įžemis šioje vietoje kasamu